

Розділ перший
Гра в пілігримів

– Хіба ж то Різдво без подарунків? – пробубоніла Джо, лежачи на килимі.

– Як огидно бути бідними! – зітхнула Меґ, оглядаючи свою стару сукню.

– Це так несправедливо, коли одні дівчата мають повно гарних речей, а інші – взагалі нічого, – додала маленька Емі, скривджено шморгнувши носом.

– Ми маємо батька, матір і одна одну, – щасливо сказала Бет зі свого кутка.

Чотири юних обличчя, осяяні вогнем коминка, проясніли на ці радісні слова, але спохмурніли знову, коли Джо сумно промовила:

– Ми не маємо батька, і він, либонь, ще довго не повернеться до нас.

Вона не сказала «либонь, ніколи», але всім їм навернулися на думку ці слова, коли вони згадали батька десь далеко на війні.

Усі на хвилю змовкли, а потому Меґ сказала вже іншим голосом:

– Тим-то матір і схотіла, щоб цього Різдва ніхто не дістав подарунків – ця зима для всіх буде важка; і вона гадає, що ми не повинні тратити гроші на

розваги, коли наші чоловіки так страждають у війську. Ці жертви невеликі, тож мусимо приймати їх радо. Але тільки не я...

І Мег похитала головою, з жалем згадавши всі ті гарні речі, яких так хотіла.

– А я не думаю, що з того дріб'язку, який ми витратимо, буде хоч якась користь. Усі ми маємо по долару, і ці гроші війську не допоможуть. Я згодна, що не дістану нічого від матері чи від вас, але таки хочу купити собі «Ундіну й Синтрама»¹. Коли ж я нарешті отримаю її, – сказала книгогризка Джо.

– А я думала витратити свій долар на нові ноти, – шепнула Бет з легким зітханням, яке почули хіба що помело й коцюба.

– А я мушу дістати гарну коробку фаберівських кольорових олівців, вони так мені потрібні, – запевнила Емі.

– Матір нічого не казала про наші гроші, та й вона не хоче, щоб ми відмовилися від усього. Купімо собі те, чого бажаємо, аби трохи розважитися. Адже ми заробили їх важкою працею! – вигукнула Джо і взялася соромливо оглядати закаблуки на черевиках.

– І я не байдикувала! Цілий день учила цих нестерпних дітей, а мені так хотілося додому, – знову заспівала своєї Мег жалісливим голосочком.

– Ви й половини моїх клопотів не знаєте, – промовила Джо. – Чи хотіли б сидіти замкнені наодинці з сердитою і вередливою старою леді, яка кепкує з тебе без упину, постійно незадоволена і набридає так, що хочеться заплакати і сторчма кинутися з вікна?

– Скаржитися не личить, але я певна, що найгірша робота у світі – це миття посуду і прибирання. Вона

¹ «Ундіна і Синтрама» – твір німецького письменника-романтика Фридриха де ля Мот Фуке (1777-1843).

мене так дратує, і руки після неї так дерев'яніють, що годі музикувати, – Бет зиркнула на свої руки, нечутно зітхнувши.

– Не думаю, що хтось з вас страждає, як я, – скрикнула Емі, – бо вам не треба ходити до школи з усякими нечемними дівчатами, що тільки й знають, як досадити тобі за невивчені уроки і поглузувати з твоєї сукні! І «тарують» батька за те, що він бідний, або сміються з твого носа!

– Якщо ти мала на увазі «таврують», то таки так, – зауважила, сміючись, Джо.

– Я знаю, що мала на увазі, і ця іронія недоречна. Вживати нові слова корисно, бо вони розширюють колозир, – з гідністю відрубала Емі.

– Не чубтеся, діти. Хіба ж ти, Джо, не шкодуєш, що тато збіднів, коли ми були ще малі? Боже милий! Якими щасливими й веселими ми були б, якби не мали цих клопотів! – промовила Мег, яка ще пам'ятала ліпші часи.

– Не так давно ти думала, що ми набагато щасливіші від дітей Кінга, бо вони постійно сваряться та дратуються, хоч і мають гроші.

– Саме так, Бет. І тепер я думаю так само. Хай нам доводиться працювати, та ми любимо жарти і живемо у веселенькій компанії, як сказала б Джо.

– Джо завжди вживає такі простацькі слова! – зауважила Емі, допитливо поглянувши на довгу постать, що розляглася на килимі.

Джо вмить підвелася, поклала руки в кишені і взялася свистати.

– Замовкни, Джо. Не поведься як хлопчисько!

– Отому-то це й до вподоби мені.

– А мені огидні некультурні, вульгарні дівчата!

– А я ненавиджу тонкосльозих, розманіжених панн!

– «Пташенята миряться у гнізді», – проспівала примирниця Бет, скрививши таку смішну гримасу, що суперечка обернулася на сміх, і «чублення» скінчилося.

– Годі, дівчата, ви обидві винні, – взялася читати нотацію Меґ у звичній ролі старшої сестри. – Ти, Джозефіно, вже досить доросла, щоб покинути ці хлопчачі витівки і поводитися виховано. Поки була малою дівчинкою, то ще півбіді, а тепер ти виросла і збираєш волосся, а тому мусиш пам'ятати, що ти – юна леді.

– Е ні! Якщо зібране волосся робить з мене леді, то заплітатиму його у дві косички до двадцяти літ, – крикнула Джо, скинувши з волосся сітку і струснувши донизу каштанову гриву. – Як мені обридло думати, що мушу вирости, і стати міс Марч, і носити довге убрання, і величатися, як пава! Вистачить з мене й того, що я дівчина, хоч мені до вподоби хлоп'ячі ігри, праця й манери! Це така для мене прикрість – не бути хлопцем. А надто тепер, коли мені до смерті хочеться воювати разом з татком. А я мушу zostаватися вдома і сидіти за в'язанням, як млява стара дама!

Джо так сильно стріснула синьою армійською шкарпеткою, що голки зацокотіли, як кастаньети, а клубок пострибав через кімнату.

– Бідна Джо! Але, на жаль, твоєму лихові зарадити годі. І ти мусиш утішитися тим, що називаєш себе хлопчачим іменем і граєш брата для нас, дівчат, – мовила Бет, погладивши скуйовджену голову сестри рукою, що залишилася б ніжною навіть тоді, якби їй довелося перемити посуд і змести пил у всьому світі.

– Щодо тебе, Емі, – говорила далі Меґ, – то ти загалом надто примхлива і манірна. Твій гонор тепер смішний, але якщо ти не опам'ятаєшся, то виростеш розманіженою панночкою. Мені до смаку твої гарні

манери і витончена мова, поки ти не стаєш надміру вишуканою. А твої абсурдні слівця такі ж погані, як і хлопчача мова Джо!

– Якщо Джо – шибайголова, а Емі – панночка, то хто я, скажіть мені, будь ласка? – спитала Бет, приготувавшись вислухати нотацію.

– Ти ясочка та й усе, – тепло відповіла Мер, і ніхто не заперечив їй, бо «Мишка» була улюбленицею родини.

Оскільки юні читачі хотіли б знати, «як виглядають їхні герої», тепер ми скористаємося нагодою, щоб коротко описати чотирьох сестер, які сиділи за в'язанням у сутінках, поки грудневий сніг тихо падав надворі, а вогонь радісно потріскував у хаті. І хоча в цій затишній кімнаті лежав злинялий килим і стояли прості меблі, однак на стінах висіло кілька гарних картин, ніші були заповнені книгами, на підвіконнях цвіли хризантеми та різдвяні троянди і всюди панувала погідна атмосфера домашнього миру.

Маргарет, найстаршій з чотирьох, уже минуло шістнадцять; повновида й гарна на вроду, вона мала великі очі, пишне й м'яке каштанове волосся, милий ротик і білі руки, якими вона неабияк пишалася. П'ятнадцятирічна Джо була висока на зріст, худорлява і смаглява – вона скидалася на мале лоша, бо ніколи не знала, що робити зі своїми довгими руками, які вельми заважали їй. У неї був чітко окреслений рот, смішний ніс та гострі сірі очі, що наче пронизували наскрізь, і раз-по-раз видавалися то сердитими, то смішними, то замисленими. Довге густе волосся було однією з її прикрас, але зазвичай вона зав'язувала його в сітку, щоб не мати з ним мороки. Джо трохи сутулилася, мала довгі руки й ноги, з одягу було видно, що він їй мало цікавив, і виглядала пригніченою дівчиною, що хутко перетворювалася на жінку й вод-

ночас протилася цьому. Тринадцятилітня Елізабет, або Бет, як усі звали її, мала рожеві щоки, пряме волосся, ясні очі, сором'язливі манери, несміливий голос і мирний вираз на лиці, який зникав дуже рідко. Батько називав її «тихим ягням», і це ім'я щонайкраще пасувало їй, бо вона, видавалося, живе у своєму щасливому світі, з якого наважувалася вийти тільки для зустрічі з тими, хто мав її довіру й любов. Емі, хоч наймолодша, була найповажанішою особою, щонайменше на її думку. Справжня білявка з синіми очима і золотистим волоссям, що кучерями спадає на плечі, білолиця й струнка, вона завжди поводитися як юна леді, що дбає про гречні манери. Якими ж були характери чотирьох сестер, ми ще дізнаємося згодом.

Годинник вибив шосту і, вибравши попіл з коминка, Бет поставила на тепло пару капців. Вигляд цього старого взуття дивовижним чином благодійно вплинув на дівчат – от-от мала прийти матір, і всі пожвавішали, готуючись до зустрічі з нею. Мег припинила свої повчання і запалила лампу. Емі сама встала з м'якого крісла, а Джо забула про втому і підвелася, щоб підсунути капці ближче до полум'я.

– Вони вже добряче зносилися. Треба придбати для мами нову пару.

– Мабуть, куплю їй такі за свій долар, – сказала Бет.

– Ні, я – крикнула Емі.

– Я найстарша, – наполягала Мег, але Джо рішуче обірвала їх.

– Тепер, поки тата немає, я господар дому, і тому сама заплачу за капці, бо саме мені, відїжджаючи, він велів піклуватися про матір.

– Я вже знаю, як буде, – сказала Бет, – ми всі їй щось купимо на Різдво, а самі обійдемося.

– Еге ж, упізнаю тебе! І що ж ми купимо? – вигукнула Джо.

Сестри замислилися на хвилину, а тоді Мег сказала, не відводячи погляду від своїх білих рук:

– Я подарую їй гарну пару рукавичок.

– Чобітки – найкращий подарунок, – гукнула Джо.

– Кілька хустинок, оторочених зі всіх боків, – сказала Бет.

– Я куплю їй пляшечку улюбленого одеколону. Він дешевий, і мені зостанеться решта на олівці, – дала Емі.

– А як ми подаруємо ці речі? – запитала Мег.

– Покладемо їх на стіл, приведемо маму і подивимося, як вона розкриватиме пакунки. Хіба ви не пам'ятаєте, ми це робили на іменини? – відповіла Джо.

– А мені було так лячно, коли надходила моя черга сидіти з короною на голові і споглядати, як ви всі маршируєте по колу, перш ніж щось подарувати і поцілувати мене. Речі і поцілунки мені подобалися, але відкривати пакунки, поки ви всі дивитеся на мене, було жахливо, – сказала Бет, яка підсмажувала грінки до чаю і водночас рум'янила собі щічки.

– Нехай мама думає, що ми купуємо речі для себе, а опісля влаштуємо їй сюрприз. Мег, ми мусимо піти до крамниці завтра ополудні. А ще стільки роботи з виставою на святвечір, – сказала Джо, походжаючи туди-сюди зі складеними за спиною руками і задертим догори носом.

– Це буде моя остання роль. Я вже завелика для таких речей, – зауважила Мег, що й досі, як і в дитинстві, любила пустоці з перевдяганням.

– Не кажи, ти не покинеш театру, доки зможеш походжати по сцені, убравшись в білосніжну сукню і розпустивши волосся, уся в коштовностях із золотого паперу. Ти в нас найкраща акторка, і без тебе

нашим виставам кінець, – сказала Джо. – Сьогодні ввечері нам треба провести репетицію. Ходи сюди, Емі, і спробуй зімліти ще раз, тому що ти падаєш, як коцюба.

– Що ж я можу вдіяти? Я ще ніколи й не бачила, як хтось непритомніє, і не хочу понабивати собі синців, гупнувши на підлогу, як ти. Якщо не вийде опуститися плавно, то подякуйте мені і за те, якщо я впаду в крісло. І мені байдуже, що Гюґо суне на мене з пістолем, – відрізала Емі, яка була обділена акторським талантом, але зростом надавалася до того, щоб лиходій зміг її підняти і з криком винести за куліси.

– Та нехай уже. Спробуй отак зімкнути руки і хиткою ходою перейти через кімнату, несамовито гукаючи: «Родеріґо! Порятуй! Порятуй мене!» – і Джо зникла за дверима з театральним криком, від якого аж мурашки пробігли по спині.

Емі спробувала повторити номер, але, незграбно виставивши перед себе руки, сіпалася, як механічна лялька, і скрикувала «ой» так, наче хтось встромляв у неї шпильку. Джо з відчаю застогнала, а Мер відразу розібрав сміх; тим часом у Бет підгорів хліб, поки вона з цікавістю стежила за пустощами.

– Геть кепсько! Коли вийдеш на сцену, постарайся зіграти якнайкраще, але якщо розсмішиш глядачів, то нарікай на себе. А тепер ти, Мер!

Далі все пішло гладко, бо Дон Педро, батько героїні, послав виклик світові, виголосивши промову на дві сторінки, жодного разу не затнувшись. Відьма Гаґар проспівала жахливе заклинання над казаном, у якому поволі кипіли жаби. І після того, як Родеріґо, на диво, мужньо розірвав свої кайдани, Гюґо, отруєний арсеном, помер у муках сумління з диким «ха-ха-ха!»

– Це найкраще з того, що ми дотепер ставили, – сказала Мег, коли мертвий лиходій підвівся, розтираючи лікті.

– Я навіть не уявляю, Джо, як ти можеш писати і грати такі чудові п'єси. Ти – справжній Шекспір! – вигукнула Бет, яка була твердо переконана, що її сестри геніально обдаровані у всьому.

– Не зовсім, – скромно відповіла Джо. – Справді, моя оперна трагедія «Відьомське прокляття» вийшла непогано, але я хотіла би спробувати «Макбета». Якби ж ми мали таємний люк для Банко! Я завжди хотіла зіграти сцену вбивства. «Що бачу я? Передо мною кинджал!» – проказала Джо, закотивши очі і судомно хапаючи руками повітря, немов справжній трагічний актор.

– Та ні, це лиш виделка для грінок, і на ній чомусь стирчить мамин черевик, – вигукнула Мег, і репетиція скінчилася загальним вибухом сміху.

– Рада, що ви такі веселі, мої дівчатка, – долинув з порога радісний голос, й актори та глядачі обернулися до дверей, аби привітати високу, лагідну жінку, що променилася бажанням допомагати всім і всюди. Вона не була вишукано одягнена, але виглядала шляхетно, і дівчата знали, що в цьому сірому плащі та немодному капелюшку найчудовіша матір у світі.

– Ну, любі, як ви сьогодні поживали? Я мала стільки роботи, готуючи пакунки, які завтра мають надіслати до армії, що не змогла прийти на обід. Чи хтось приходив, Бет? А як твоя застуда, Мег? Джо, ти виглядаєш геть втомленою. Ходи сюди і поцілуй мене, пташко.

Так сердечно по-материнськи розпитуючи, місіс Марч устигла скинути мокре вбрання, взула теплі капці і сіла в крісло, взявши Емі на коліна, щоб утішитися найщасливішою годиною свого заклопотаного

дня. Дівчата метушилися навколо матері, кожна по-своєму доводячи щось до ладу. Мег застелила чайний стіл, а Джо принесла дрова і поставила стільці, з гуркотом впускаючи і перевертаючи все, чого торкалася. Бет ходила туди-сюди від вітальні до кухні, тиха й заклопотана, а Емі, склавши руки, роздавала всім накази.

Коли вони зібралися за столом, місіс Марч сказала, щасливо усміхнувшись:

– Сьогодні після вечері на вас чекає приємна несподіванка.

Ясна усмішка пробігла по колу, наче сонячний зайчик. Бет плеснула руками, забувши, що тримає печиво, а Джо підкинула свою серветку, вигукнувши: «Лист! Лист! Слава батькові!»

– Так, чудовий довгий лист. Батько здоровий і думає, що зима не буде такою важкою, як ми остерігалися. Він шле всілякі ласкаві привітання на Різдво, а також звертається до вас, дівчата, – промовила місіс Марч, поплескуючи кишеню, наче сховала там скарб.

– Хутчіш! А ти, Емі, не згинай того мізинця і не маніжся над тарілкою, – гукнула Джо, захлинувшись від поспіху чаєм і скинувши свою грінку маслом донизу на килим.

Бет уже не могла їсти і вмостилася у своєму тихому закутку, міркуючи про близьку радість, поки інші допивали чай.

– Як це чудово, що батько зголосився стати капеланом! У його літах не покликали б до війська, та й здоров'я в нього слабке, – тепло промовила Мег.

– І чи ж я не пішла б барабанщиком або маркіт²... чи як там їх звать? Або санітаркою, щоб бути поряд, – вигукнула, застогнавши, Джо.

² Джо мала на увазі маркітанток – жінок, що супроводжували і доглядали солдатів у походах.

– Мабуть, дуже прикро спати в наметі, зовсім не їсти смачного і пити з цинового горнятка, – зітхнула Емі.

– Коли ж тато повернеться додому, мамо? – запитала Бет ледь тремтливим голосом.

– Мине ще не один місяць, Емі, якщо йому висначить здоров'я. Він залишиться і працюватиме до знемоги, поки буде потреба. А зараз ходіть слухати листа.

Вони всі зібралися біля вогню. Матір у великому кріслі, Бет при її ногах, Мег та Емі всілися з обох боків на бильцях, а Джо прихилилась до спинки, щоб ніхто не помітив її почуттів, якщо лист виявиться зворушливим. У ті важкі часи писали дуже мало незворушливих листів, а надто, якщо батьки слали їх з війни додому. Ї у цьому не йшлося про пережиті злигодні, карколомні небезпеки чи журбу за рідною оселею. То був радісний, сповнений сподівань лист, з докладними описами похідного життя, маршів та військових новин, і тільки наприкінці серце автора переповнилося батьківською любов'ю і тугою за малими дівчатами, що zostалися вдома.

«Шлю їм усім мій щирий привіт і поцілунок. Скажи, що я думаю про них удень, молюся вночі і повсякчас маю найбільшу розраду в їхній любові. Так, цей рік розлуки видається невимовно довгим, але нагадай їм, що чекати можна у праці, не гаючи цих важких днів. Знаю, вони пам'ятатимуть усе, що я сказав їм, і будуть шанувати тебе, ретельно виконувати свої обов'язки, відважно боротися зі своїм затаєним ворогом і перемогати його так упевнено, що після повернення я буду пишатися й милуватися своїми маленькими жінками ще більше». Усі засопли, почувши ці слова. Джо не посоромилася великої сльози, що впала з кінчика носа, а Емі, не боячись зім'яти свої кучері, поклатла голову

матері на плече і хлипнула: «Себелюбна дівчинка! Але я спробую виправитися, і може він не зневіриться в мені згодом».

– Ми всі виправимося, – вигукнула Мег. – Я занадто клопочуся своїм виглядом і не люблю працювати, але віднині буде інакше, якщо мені стане терпіння.

– А я спробую стати «маленькою жінкою», як він полюбляє називати мене, і не буду норовливою на впертою, а пильнуватиму свій обов'язок тут та не шукатиму вітру в полі, – мовила Джо, вважаючи, що приборкати свій характер удома – це далеко важче завдання, ніж битися з кількома заколотниками на Півдні.

Бет не промовила нічого, а лише витерла сльозу синьою армійською шкарпеткою і завзято запрацювала спицями, щоб виконати свій найближчий обов'язок, замисливши у своєму тихому сердечку виправдати всі батькові сподівання, коли він за рік щасливо повернеться додому.

Місіс Марч порушила тишу, що запала після слів Джо, промовивши своїм радісним голосом:

– А пам'ятаєте, як ви зазвичай гралися у пілігримів, коли були малі? Ви так тішилися, коли я прив'язувала вам на спини клунок, надягала капелюха і давала в руки ціпок та сувій паперу. А потім рушали в дорогу з льоху, що був Містом руйнування, аж на саме горище, де розкладали всі свої улюблені речі, щоб створити Небесне місто³.

– Як же весело було, особливо коли ми проходили повз Левів, боролися з Аполіоном і пробиралися через долину, де жили лісовики, – сказала Джо.

– Я любила те місце, де клунки падали і котилися вниз по сходах, – сказала Мег.

³ В основу цієї гри ліг сюжет поеми «Подорож пілігрима» (1678) англійського письменника і проповідника Джона Буньяна.

– А я не дуже й пам'ятаю – хіба те, що боялася льоху і темного входу, і завжди любила пиріг та молоко, що чекали нас нагорі. Якби я вже не виросла, то хотіла би погратися ще раз, – сказала Емі, яка почала говорити про відмову від дитячих витребеньок у поважному дванадцятилітньому віці.

– Ми всі бавимосся в цю гру ціле життя, навіть у дорослому віці. Тягар ліг нам на плечі, дорога простяглася перед нами, а прагнення доброти і щастя – це дороговказ, що веде нас через численні скорботи та помилки до миру, який і є справдешнім Небесним містом. Тепер, мої любі пілігрими, уявіть собі, що ви рушаєте в цю дорогу знову, не у грі, а насправжки, і ми побачимо, як далеко ви зможете дійти, поки батько повернеться додому.

– Справді, мамо? А де наші клунки? – запитала юна Емі, яка розуміла все буквально.

– Усі ви розповіли про свій тягар, окрім Бет. Видається мені, що вона його не має, – сказала матір.

– Ні, маю. Я не люблю мити посуд і прибирати, а ще заздрю дівчатам, що можуть грати на гарному піаніно, і боюся чужих людей.

Тягар Бет видався таким кумедним, що всім закортіло засміятися. Але ніхто навіть знаку не подавав – усі розуміли, що це неабияк скривдило б її.

– Нехай так і буде, – мовила Мег замислено. – Це просто ще одна спонука для доброї поведінки. І хоч ми прагнемо буди добрими, досягти цього нелегко, та якщо забудемо про це, то не впораємося, як належить.

– Нині ми були в Трясовині відчаю, а матір прийшла і витягла нас, як Надія у книзі. Нам потрібен свій сувій з настановами, як у Християнина. Що будемо робити? – спитала Джо, захоплена фантазією, яка наповнила романтичним духом їхні нудні обов'язки.

– Зазирніть під свою подушку вранці на Різдво, і ви знайдете настанови, – відповіла місіс Марч.

Вони обговорювали свій новий намір, поки стара Ганна прибирала зі столу. А опісля з'явилися чотири кошечки для рукоділля, і голки запурхали в повітрі – дівчата шили простираadlo для тітки Марч. То було нецікаве шиття, але нині не нарікав ніхто. Вони прийняли ідею Джо розділити довгі шви на чотири частини, і назвати кожна чверть Європа, Азія, Африка й Америка, і таким способом досягли чималого успіху, особливо, коли розмовляли про різні країни, зшиваючи їх докупи.

О дев'ятій годині вони скінчили роботу і, як зазвичай, взялися співати перед сном. Ніхто, крім Бет, не міг видобути хоч якусь музику зі старого піаніно – вона лагідно торкалася вижовклих клавіш, створюючи приємний акомпанемент для їхніх невибагливих пісень. Мег мала сопілковий голос і разом з матір'ю правила невеличким хором. Емі цвіркала, як горобець, а Джо блукала по нотах, як тільки заманеться, завжди зриваючись з хрипом у недоречному місці і псуючи найтужливішу мелодію. Ці спільні співи почалися ще з дитячого лепету...

Длимай, длимай, їронько...

...і обернулися на сімейний звичай, бо матір була природженою співачкою. Рано-вранці дівчата прокидалися, чуючи голос матері, що ходила по хаті, виспівуючи, мов жайвір, і засинали під той самий радісний спів, таку звиклу для них колискову, від якої, хай і дорослі, вони й не думали відмовлятися.